

- **Nagyjából öt évvel ezelőtt jelent meg a könyved, A magyar maffiaállam anatómiája, amelynek egy fejezete a kultúrával is foglalkozott. Azt írod ebben többek között, hogy a Fidesz számára a kultúra ízléskérdésből hitkérdéssé, műélvezetből tanúságtétellé, és mint ilyen, direkt politikai állásfoglalássá válik. Azt is írod, hogy ennek következményeként a hatalom elfoglalja a kulturális élet minden területét. Ezek a megállapítások a jövőre vonatkoztak akkor, azokra a lépésekre, amelyeket most a kormányzat megtett?**
- Amikor a könyvemet írtam, tehát 2015-ben ez már részben a múltat is jelentette, hiszen a Fidesz 2010-es hatalomra kerülése után már a kultúra területén is elindította a megszállás folyamatát. Sőt: már az első kormányzása idején, 1998-2002 között is, elindult ezen az úton. Hiszen emlékezzünk csak arra a nem pusztán szimbolikus aktusra, amellyel leállította a Nemzeti Színház építését; megsemmisítette azt a pályázatot, amely Magyarország legszélesebb körű pályázata volt - 72-en indultak el rajta -, ugyanakkor pályázat nélkül valósítottak meg egy a giccses ízlésüknek megfelelő, korrupcióval terhelt beruházással lebonyolított, funkcionálisan ugyanakkor rossz Nemzeti Színházat. Ennek a lépésnek akkor az volt az üzenete, hogy kerül, amibe kerül, de a liberálisok nem adhatnak a színházat a nemzetnek, mert ők per definitionem nemzetellenesek.
- **A kulturális élet más területét még nem vették azért ekkor birtokba, nem?**
- 2010 után először a köz- és felsőoktatás autonómiájának felszámolására, illetve a liberális filozófusok elleni támadásra került sor. A különböző művészeti területek alávetése ezt követően, részben ezzel párhuzamosan zajlott. Az évtized közepére már dinnyeföldhöz juttatták híveiket, és műfajonként helytartóra bízta a kultúra felügyeletét, a komolyzenétől a színházi életig, a filmtől a képzőművészetig. A függőségi rendszer formagazdag módon épült ki: kormánybiztosságok, főigazgatóságok, alternatív kormánypárti művészeti akadémia és művészeti társaságok intézményeibe szervezték a kultúra felügyeletét. Persze a direkt irányítást néhány tényező akadályozta. Egyrészt az, hogy a kultúra bizonyos területei – mint például a könyvkiadás – kevésbé támogatás igényesek, és így nehezebb domesztikálni azokat. Másrészt az önkormányzati kulturális intézményfenntartás is lehet (paradox módon még a fideszes vezetésű városokban is) fékező hatású. Például Tarlós István, aki nem vádolható azzal, hogy otthonosan mozog a kultúra területén, az Új Színház igazgatói kinevezésénél teljesített egy kormányzati kérést, ám az ezt követő botrány hatására már óvatosan járt el a további színházvezetői kinevezéseknél. Harmadrészt előfordul, hogy prémiumkategóriás oligarchák, mint például a nemrég elhunyt Andy Vajna filmügyi helytartó, az egyébként vitatható filmtámogatási rendszerbe tényleges szakembereket engedett be.
- **De, ezek szerint, a mostani intézkedések tükrében, Orbán nem lehetett elégedett a kialakult helyzettel, mert most olyan intézkedés-sorozatot látunk – nyilvánvaló összefüggésben az önkormányzati választások kudarcával -, amelyben olyan törvényeket, rendeleteket hoznak, melyek révén maguk alá akarják gyúrni a színházakat, a könyvkiadást...**
- Látni kell, hogy már nem kultúrharc zajlik, nem kulturális ízlések csatája, hanem egy kultúra ellenes harc. Ugyanis nehéz lenne kultúrharcról beszélni ott, ahol a kormány kulturális kezdőcsapatának csatársorát a Kocsis Máté, Németh Szilárd, Halász János hármas alkotja, ahol Demeter Szilárd az ítéletvégrehajtó, a célokat pedig szinte ismeretlen zugújságírók írják meg periférikus fórumokon. Korábban a kormánypárti kultúrharcosok azt a látszatot kelthették, hogy érdemtelenül nem jutnak forrásokhoz, lehetőségekhez. De hiába kapnak színházat, ha a megcsappant közönséget is csak állami segédlettel lehet biztosítani számukra.

Hiába dőlnek a lojalitás alapú támogatások, ha nincs hozzá olvasó. És ahol nincs jelentős teljesítmény, ott nem marad más, mint a lötytös indulat. Mert még egy látszatsdemokráciában is korlátozottak az eszközök, melyekkel közönséget lehet besorozni a támogatott kultúrához. Látni kell, hogy korábban számukra szimbolikusan fontos kulturális intézmények, magaslati pontok megszállása történt, míg az intézmények többségét a kultúra ellenes harc már nem a helyteremtésről, hanem az ellehetetlenítésről, a folyamatos kormányzati zaklatásról szól, valamint a Fideszen belüli irányítási műfajváltásról. Amit ugyanis a Nemzeti Kulturális Alap megszüntetésével terveztek, annak már nem az lett volna a célja, hogy miként hozzák helyzetbe saját embereiket, hiszen NKA kuratóriumaiban már rég biztosították a Fidesz-párti többséget, bár igaz, még így is működtek tényleges kulturális szempontok. Ez esetben a számukra kissé macerás eljárástól kívántak volna szabadulni, meg attól, hogy némi érték-szemlélet is megmaradt a pénzosztásnál. A fásasztónak talált kuratóriumukat a miniszterhez közvetlenül bekötött kulturcsinovnyikokkal, áttételek nélküli kulturális várkapitányságokkal kívánták felváltani. Ettől most, átmenetileg, eltekintettek. De ez csak látszatengedmény, mert nem a politikai befolyás mértékét, hanem csak a módját érinti. A színházak esetében más a helyzet.

- **Ezt ti hogyan szabályoztátok annakidején?**
- 1996-ban mikor kulturális és oktatási miniszter lettem, én is rendezetlen helyzetet örököltem. Ugyanis az önkormányzatoknak már akkor sem volt elegendő forrásuk a színházuk fenntartására. Az esetükben csakúgy, mint a kultúra és oktatás egyéb területein is azt tartottam szem előtt, hogy miként lehet olyan kormányzati támogatási rendszert létrehozni, amely kizárja a kormányzati politikai zsarolás lehetőségét. A színházak esetében ezt olyan szabályozással oldottuk meg, hogy minden egyes a színházakra költött önkormányzati forinthez az állam maga is hozzá tett egy forintot. Természetesen anélkül, hogy csorbítottuk volna az önkormányzatok színigazgató választási, vagy a színigazgatók vezetői autonómiáját. Megjegyzem, ennek számos helyen az lett a botrányos következménye, hogy a helyi Fidesz, amikor megszerezte az önkormányzatot, a pályázatoktól függetlenül saját klienseit nevezte ki. Az alternatív színházak számára pedig elkülönítettünk egy jelentős összeget. A mostani, a parlament által szerdán elfogadott törvény pontosan ennek az ellenkezőjéről szól, és az enyhítés semmilyen valóságos engedményt nem jelent az eredeti törvényjavaslathoz képest: a miniszteri egyetértési jogot más formában, de megtartották. Ezzel a törvénnyel - az eredeti kormányzati céloknak megfelelően - ugyanúgy beleszorították a színházakat a kötelező megegyezésekbe a kormánnyal, amennyiben állami pénzhez akarnak jutni. A nélkül viszont képtelenség a működésük. Mi ez, ha nem szintiszta zsarolás?
- **De miért pont most lépte meg ezt a Fidesz? Miért nem korábban, hiszen a kétharmad erre lehetőséget biztosított számára...**
- Az autokratikus rendszerek kiépülésénél három szakaszt különíthetünk el: az első a kísérlet, ezt a Fidesz már az első kormányzása idején megtette. A kísérletnek erős korlátot jelentett a parlamenti kétharmad hiánya. 2010-ben azonban ez a kétharmad megszületett, miáltal létrejött egy autokratikus áttörés. Az autokratikus áttörés a politika közvetlen szféráját érintette; a fékek és ellensúlyok rendszerének felszámolását, a médiarendszer propagandacélok szerinti átalakítását és a Fidesz számára előnyös választási rendszert. Ma már csak egyetlen terület van, ahol az államéletben részleges függetlenséget tapasztalhatunk és ez a bíróságoké. Az autokratikus áttörés azonban nem válhat stabilá, ha nincs egy

autokratikus konszolidáció. Most ennek vagyunk tanúi. A konszolidáció szó talán okoz némi zavart, ne tévesszen meg senkit: a konszolidáció a hatalom érdekei alapján történik meg. Ez annyit jelent, hogy a politikai intézményeken kívüli területeket is fokozatosan, lépésről-lépésre a normatív viszonyokat patrónus-kliens viszonyokká alakítják át. Ez történt szinte minden területen. Az autokratikus normarendszer számára ellenség minden szuverenitás, függetlenül attól, hogy jelent-e tényleges veszélyt számára. Ezért nem értik sokan, hogy miért megy neki Orbán olyan intézményeknek, amelyek eltírásának látszólag semmi haszna, sőt a „hétköznapi” logika alapján inkább veszít az ügyön az ország. Milliárdokat bukunk a norvég támogatás elleni csatában, pénzben is hátrányos, nem beszélve a szellemi élet szempontjairól, a CEU elűzése, de ilyen az 56-os Intézet felszámolása, persze az Akadémia átalakítása is stb. Én azonban ebben a folyamatban nem látok meglepőt, mégpedig azért nem, mert zajlik már régóta. A kérdés inkább az, hogy vajon miért van erre ilyen módon szükség? Hétköznapi logika alapján értelmetlen nekirontani a színházaknak. Miért, ha a budapesti színházi élet és a művészek sem nagyon vesznek részt az aktív politizálásban, ilyen aktivitást inkább a jobboldalhoz soroltak között láthatunk, a politikai áthallásos előadásokat pedig még a kései Kádár-rendszer is tolerálta, mert többet használt gőzkieresztő szelepként, mint amennyi veszélyt jelent az ilyesmi egy rendszerre, és a színházlátogatók döntő többsége, ha nem szereti a Fideszt, nem ilyesmitől nem Fidesz-szavazó. Ismétlem tehát: ez nem kultúrharc, hanem a szuverenitás, a szabadság és félig-meddig mellékesen a kultúra ellen folytatott háború.